

**ЗА ПРЕВОДИМОСТТА НА НЕМСКАТА МОДАЛНА
ЧАСТИЦА *DENN* В БЪЛГАРСКИ ПРЕВОДИ
НА НЕМСКИ СЪВРЕМЕННИ ТЕКСТОВЕ**

Станислава Илиева
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

**THE TRANSLATABILITY OF THE GERMAN MODAL
PARTICLE “*DENN*“ IN BULGARIAN TRANSLATIONS
OF CONTEMPORARY GERMAN TEXTS**

Stanislava Ilieva
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

This discussion focuses on the issue of meaning, or rather, lack of lexical meaning, when it comes to the modal particles, and elaborates on the functions of the German modal particle “*denn*“. The objective of the current research is to establish to what an extent *denn* has been registered in Bulgarian translations of contemporary German texts and what Bulgarian counterparts have been used.

Key words: modality, modal particles, translatability

Настоящата статия се фокусира върху проблема за значението или по-скоро липсата на лексикално значение при модалните частици, както и върху функциите, които изпълнява немската модална частица „*denn*“. Целта на изследването е да провери доколко въпросната частица е съблюдавана в преводи на немски съвременни оригинални текстове на български език и какви преводни варианти са предложени.

I. За лексикалното значение на модалните частици

Въпросът за преводимостта на модалните частици вълнува активно езиковедите от момента, в който те трайно навлизат в полето на лингвистичните интереси. Трудността да се дефинира лексикално значение за тези езикови единици произтича от липсата на предметно-реално значение и от силната контекстуална зависимост.

При анализиране на лексикалното значение на модалните частици трябва да се разграничат две равнини на семантично съдържание – равнина на пропозицията и на илокуцията. Изследователите са единни по отношение на факта, че модалните частици не оказват влияние върху пропозицията (Волски 1986: 393) на изречението, т.е. те не променят истинността на изречението, което красноречиво доказва липсата на денотативно значение. Пропускането им в изречението не води до смислова или граматическа некоректност. Например:

(1) Du bist eine hübsche Frau.

Ти си красива жена.

(2) Du bist aber eine hübsche Frau.

Наличието на „aber“ в (2) не променя факта, че събеседникът е красива жена, а служи за израз на емоционален нюанс на изненада от величината на споменатото качество. Възможният подтекст би бил: *„Аз знаех, че си красива жена, но не предполагах, че си чак толкова красива“*.

Модалните частици се възприемат като оператори на равнището на илокуцията¹ и функционират като индикатори (Вундерлих 1972: 18f) или по-скоро като модификатори на илокутивната сила, тъй като една и съща модална частица може да изпълнява различни функции според контекста, в който е употребена (Зандих 1979: 89f.; Франк 1980: 31ff.).

Схващанията относно лексикалното значение на модалните частици могат да се разделят основно на две групи: максималистични – обхващат се комуникативно-прагматичните функции на частиците в конкретен контекст, като целта е да се изброят възможно най-голям брой реализации, и минималистични – описват значението на модалните частици чрез лингвистични средства. Привържениците на минимализма защитават тезата, че значението на тези лексикални единици се състои от център, т.нар. „**семантично ядро**“ – общо инвариантно значение, което се открива във всички реализации на съответната лексема, независимо от категориалните различия², и „**периферия**“ – функционална реализация според контекстуално обвързаните илокутивни ефекти.

Като слабост на максималистичния подход се отчита невъзможността да се намерят зависимости между отделните употреби на една

¹ При Вайт „Intentionsebene“ (Вайт 1969: 61).

² Например лексемата „denn“ може да се реализира като съюз, модална частица и наречие.

и съща лексема, както и неограниченото изброяване на значения, основаващо се на контекстуални и невинаги лингвистични фактори.

Имайки предвид горепосоченото, за целите на настоящото изследване ще приемем минималистичната позиция, т.е. за значение на модалната частица ще възприемем съвкупността от общото инвариантно значение на лексикалната единица и функционалните ѝ реализации според вида на изречението, в което са употребени.

II. Функции на модалните частици³

Основавайки се на Хелбих (Хелбих 1990: 55ff.), ще се опитаеме накратко да представим основните функции, приписвани на модалните частици.

1. С помощта на модалните частици говорещото лице изразява своята нагласа и очаквания спрямо адресата, както и отношението си към пропозицията⁴ (Дохърти 1985, Бублиц 1978: 6).

(1) *Wie siehst du denn aus?* (Зендкер 2012: 30)

На какво приличаш само! (Зендкер 2013: 26)

(2) „*Aber muss es denn deswegen immer so sein?*“ fragt Troy. (Леберт 2001: 90)

А трябва ли по тази причина да е все така? – пита Трой. (Леберт 2000: 97)

В пример (1) модалната частица „*denn*“ изразява учудване и изненада от страна на говорещия спрямо външния вид на събеседника, който не отговаря на неговите очаквания. Именно това имплицитно заложено в модалната частица отношение дава основание на преводачката да използва възклицателно изречение в целевия език вместо въпросително. При липса на „*denn*“ изречението се възприема само като въпрос, т.е. целта на изказването би била само да се изиска определена информация.

(3) *Wie siehst du aus?*

Как изглеждаш?

При (1) бихме могли също така да говорим и за риторичен въпрос, тъй като адресантът не изисква отговор, а очаква обяснение на ситуацията или оправдание.

³ Вж. също Хелбих (Хелбих 1990: 55ff.).

⁴ Приемайки тази тяхна функция за основна, Дохърти нарича модалните частици „*Einstellungspartikeln*“ (Дохърти 1985).

Употребата на „denn“ в (2) сигнализира несъгласие, негодувание спрямо предходно изказване или предходна ситуация.

2. Изреченията с модална частица съдържат указание за възприемането и оценката на конкретната комуникативна ситуация от страна на реципиента (Франк 1980: 31f.).

- (4) Was machst du denn hier, fragt er. (Це 2009: 449)
Какво правиш тук, пита той. (Це 2006: 289)

Използвайки „denn“ в (4), говорещото лице указва на слушателя, че трябва да възприеме въпроса като любезен и приятелски.

3. Модалните частици модифицират илокутивната сила на изречението (Зандих 1979: 89f.; Франк 1980: 31ff.).

- (5) „Warum hast du dich denn nicht eher gemeldet?“
(Минте-Кьоних 2006: 119)
Защо не се обади по-рано? (Минте-Кьоних 2007: 119f.)

Употребата на частицата тук сигнализира упрек към реципиента.

4. Модалните частици оказват влияние върху структурирането и протичането на диалога. Дават информация за това дали той се намира в началото, средата или края си (Франк 1980: 31ff.).

- (6) „Was hast du denn so Wichtiges vor?“ (Минте-Кьоних 2006: 81)
Какво толкова важно имаш да правиш? (Минте-Кьоних 2007: 81f)

В пример (6) употребата на „denn“ е свързана с информацията, че диалогът вече е започнал и се очаква да продължи.

5. Модалните частици оказват влияние върху взаимодействието на участниците в комуникативния акт. Дават информация относно очакванията на говорещия за реакцията на слушателя.

- (7) Ohne Feuerdämpfer zu schießen, sagte sie entrüstet, du bist ja ein Anfänger, wer macht denn so was. (Це 2009: 471)

Да стреляш без поглъщател, и то на тъмно, каза тя без капка въодушевление. Че ти си бил по-зле и от новобранец, кой прави така. (Це 2006: 304)

„Denn“ в (7) насочва вниманието към очакването на говорещото лице, че комуникативният му партньор ще се съгласи с изказването му.

6. Не на последно място модалните частици имат свързваща функция – обединяват последователни изказвания (Кеме 1979: 15ff.) или отнасят изказването към предходни или следващи действия.

(8) „Sind sie bescheuert?“ fragt Janosch. „Gab es denn keine Untersuchung?“ „Nein, es gab keine“, antwortete ich. (Леберт 2001: 153)

Те с всички си ли са? – пита Янош. – Не те ли прегледаха лекари?

Не, нямаше преглед. (Леберт 2000: 167)

След предадените разсъждения можем да направим обобщението, че в семантично и прагматично отношение модалните частици служат за изразяване на взаимодействието между участниците в комуникативния акт, насочване към известно на събеседниците знание, отнасяне на изказването към предходно такова, израз на очакване от страна на говорещото лице по отношение на възприемането на информацията от адресата.

III. Значение и функции на модалната частица „denn“

В тази точка ще бъдат представени и обобщени съществуващите схващания относно функциите и опитите за дефиниране на общо инвариантно значение на немската модална частица „denn“ въз основа на данни от „Modalpartikeln in Fragesätzen“ (Кьоних 1977: 115ff.), „Lexikon deutscher Partikeln“ (Хелбих 1990: 105ff.) и „Kleines Abtönungswörterbuch“ (Вайт, Хенчел 1983: 3ff.).

1. „Denn“ се употребява в ли-въпроси в неакцентувана позиция и изразява учудването на говорещото лице, че нещо се поставя под въпрос, което всъщност е прието за дадено. Изразява се и изненада, като същевременно изказването се отнася към предходно такова (причинно-следствената връзка с предходно изказване е известна на участниците в комуникативния акт). Често тези изказвания придобиват характер на ехо-въпроси. Употребата на „denn“ прави изказа по-дружелюбен.

- (9) Hast du denn ein Auto?⁵
А имаш ли кола?⁶
- (10) Wohnt er denn in Dresden?
А той в Дрезден ли живее?
- (11) Geht der Junge denn heute nicht in die Schule?
А момчето днес няма ли да ходи на училище?

2. В ли-въпроси в неакцентувана позиция „denn“ се използва като индикатор за изразяване на упрек. На тези своеобразни „риторични въпроси“ не се очаква отговор, а обяснение или уточнение. Интерпретацията на такива въпроси като упрек е възможна само тогава, когато изразеното действие може да се възприеме според очакването за отрицателно или негативната оценка не произтича от самото действие, а от контекста на ситуацията.

- (12) Kannst du denn nicht Auto fahren?
Че ти не можеш ли да караш кола?
Ама ти не можеш ли да караш кола?
- (13) Bist du denn blind?
Ама ти да не си сляп?

3. В к-въпроси в неакцентувана позиция „denn“ отнася въпроса до нещо, което е познато на адресата, и мотивира питането, изхождайки от ситуацията (обикновено при продължаване на разговор); има свързваща функция – обединява настоящото с предходно изказване; прави въпроса по-естествен и по-учтив.

- (14) Wie spät ist es denn?
А колко е часът?
- (15) Wo kommst du denn her?
А ти откъде си?
- (16) Wann kommt der Zug denn an?
А кога ще дойде влакът?

4. Употребата на „denn“ в к-въпроси в неакцентувана позиция се използва като индикатор за изразяване на упрек, също както при ли-въпросите. Очакват се не само отговори, а и уточняване и оправдание.

⁵ Всички примери в т. III са на Хелбих (Хелбих 1990: 105ff.)

⁶ Преводът на примерите в т. III е мой, С. И. Въпросът за еквивалентността на „denn“ и предложените български съответствия не е достатъчно изяснен и подлежи на бъдещи изследвания от автора.

Интерпретацията като упрек е възможна само тогава, когато или изразеното действие се очаква да бъде оценено негативно, или негативната оценка произтича от контекста на ситуацията.

(17) *Wo bist du denn so lange geblieben?*

Абе къде се забави толкова дълго?

(18) *Was ist denn hier los?*

Абе какво става тук?

(19) *Wann begreifst du das denn endlich?*

Абе ти кога най-после ще разбереш?

5. Функцията на „denn“ в к-въпроси в акцентувана позиция⁷ е да свърже изказването с предходно такова, като усилва и повтаря въпрос, на който говорещото лице не е получило задоволителен отговор, когато преди това е отречена някаква възможност.

(20) A: *Ich heiÙe nicht Peter.*

B: *Wie heiÙt du denn (wenn du nicht Peter heiÙt)?*

A: Аз не се казвам Петър.

B: А как се казваш тогава (щом не се казваш Петър)?

B: Че как се казваш тогава (щом не се казваш Петър)?

B: Ами как се казваш тогава (щом не се казваш Петър)?

⁷ Повечето автори възприемат липсата на ударение като основен класификационен признак на модалните частици (Вайт 1969: 68; Кривоносков 1977: 195f.; Хелбих 1990: 32, Кьоних 1991: 80f.). Когато безспорно налице е акцентуван вариант на дадена лексема, Вайт говори за „*Funktionsklassenwechsel*“, т.е. за извеждането на тази лексема от функционалния клас на модалните частици. Други автори твърдят, че тук не става въпрос за обичайното изреченско ударение, а за т. нар. „*emphatischen Akzent*“ <емфатично, емоционално, експресивно ударение> (Турмайр 1989: 22f.). Ударените варианти на *doch*, *schon*, *wohl* и *denn* авторката обособява в отделна група т.нар. „*Affirmationsadverbien*“ <утвърдителни наречия> (Турмайр 1989: 110f.). Друго тълкуване предлага Гуцман, според когото ударението при модалните частици трябва да се анализира като сливане на модалната частица с т. нар. „*Verumfokus*“ (Гуцман 2010). Решение на проблема с ударението представя и Майбауер, който разглежда ударението върху модалните частици като „*Kontrastakzent*“ <контрастен акцент>, а ефекта на контрастиране (изтъкване, открояване), който е свързан с употребата на ударени модални частици, като „модален контраст“ (Майбауер 1994: 239f.). В настоящото изследване „denn“ в ударена позиция ще бъде разглеждана като функционална реализация на модалната частица „denn“ с дистрибутивните особености, посочени от Хелбих (Хелбих 1990: 108f.).

6. Употребата на „denn“ в к-въпроси в неакцентувана позиция, които могат да се възприемат за „риторични“ въпроси, когато не е възможна интерпретация нито като действителен въпрос, нито като упрек, сигнализира очакването на говорещото лице адресатът да се съгласи с казаното.

(21) Wer kann sich das denn heute noch leisten? (Keiner kann es sich leisten.)

Че кой днес може да си го позволи? (Никой не може да си го позволи.)

7. Използването на „denn“ във възклицателни изречения, които имат формата на ли-въпроси с първа позиция на спрегаемия глагол, в неакцентувана позиция има за цел да изрази изненадата на говорещото лице, което не е очаквало подобно развитие на действието и което иска да установи консенсус по отношение на действието.

(22) Ist das Wetter denn nicht herrlich!

А не е ли прекрасно времето днес?

(23) Haben wir mit der Fahrt denn nicht großes Glück!

А нямахме ли голям късмет с пътуването?

Общо инвариантно значение: *denn* отнася изказването към предходно такова и мотивира въпроса „външно“, т.е. чрез употребата на *denn* говорещото лице иска да покаже, че има външна причина, провокираща неговия въпрос. Този външен мотив за въпроса може да бъде свързан както с езиковото, така и с неезиковото поведение на комуникативния партньор. *Denn* съдържа също така елемент на обобщение (Хелбих 1990: 110).

IV. Съответствия на *denn* в преведени на български немски оригинални текстове

Изследването се базира на корпус от съвременна немска художествена литература и съответните преводи на български език и обхваща 2341 страници немски текст. Целта е да се установи дали има последователност при превода на модалната частица „denn“ и дали могат да се екстрахират предпочитани преводни съответствия в зависимост от вида изречение, в което са използвани. От съществена важност при анализа е да се отбележи, че частицата „denn“ се среща предимно във въпросителни и рядко във възклицателни изречения. Са-

мостоятелната употреба в подбудителни и съобщителни изречения е невъзможна.

Подборът на корпус се основава на актуалността и наличието на диалогична реч, възприемана като писмено фиксирана устна реч. Тъй като модалните частици се срещат предимно в разговорната реч, логично е да се изследват на базата на автентични записи. Този на пръв поглед по-уместен подход беше отхвърлен поради няколко причини:

– практическа невъзможност за езиков усет на изследователя и за двата езика, които подлежат на съпоставка;

– в писмено фиксираната устна реч комуникативната ситуация обикновено е подробно описана и могат да се анализират и фононите зависимости;

– коментарите на автора относно диалога дават информация за настроението, емоциите, взаимоотношенията между събеседниците.

На базата на ексцерпирания материал са открити и анализирани 272 употреби на „denn“ като модална частица. Както е известно, лексемата може да се реализира освен като частица, също и като съюз или наречие. Поради ограниченията на формата такива проявления не са съблюдавани в настоящото изследване.

Фигура 1 графично представя преводните варианти на „denn“ в к-въпроси. Впечатление прави, че в по-голямата част от примерите (146) частицата не се превежда:

(24) Mutter und Bruder lachten über sie. Warum sie denn ein solches Theater mache? Er kommt doch wieder.

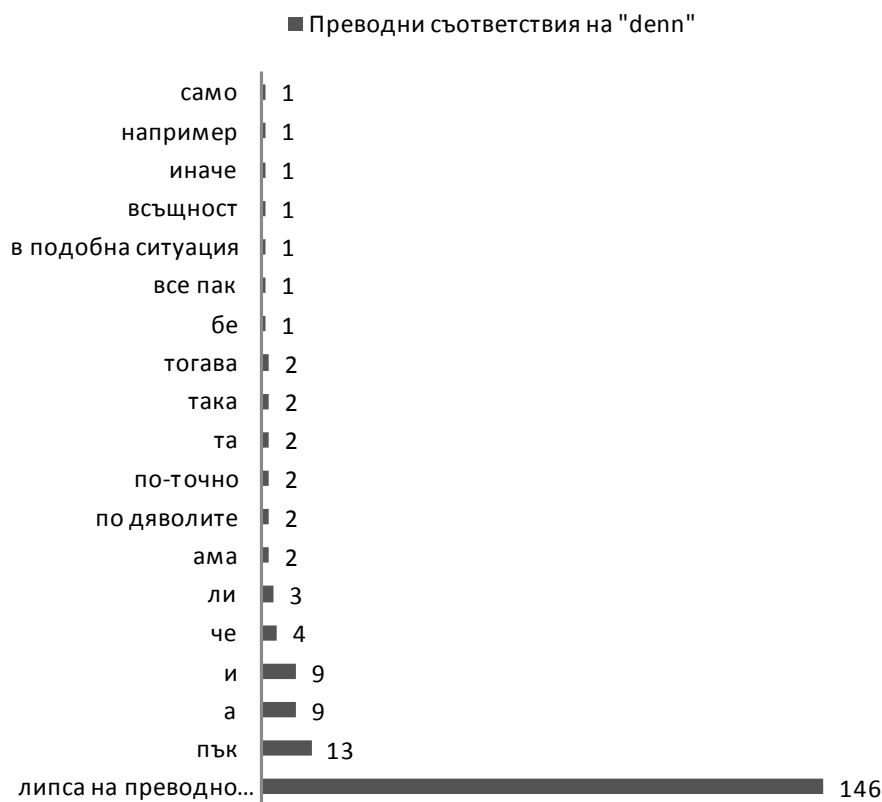
(Зендкер 2012: 57)

Майка и брат я иронизираха. Защо разиграва такъв театър? Та той ще се върне. (Зендкер 2013: 48f.)

(25) Es sieht wunderbar aus, danke. Wie lieb von dir. Wo hast du denn die Butter her? (Зендкер 2012: 99)

Всичко изглежда прекрасно, благодаря. Колко мило от твоя страна. Откъде е маслото? (Зендкер 2013: 85)

В останалите случаи за предаване на функционалните нюанси, които изразява тази частица, са предложени осемнадесет български еквивалента: *а, ама, бе, все пак, всъщност, в подобна ситуация, и, иначе, ли, например, по дяволите, пък, само, та, така, тогава, по-точно, че.*

Фиг. 1. Преводни съответствия на „denn“ в к-въпроси

Фигура 2 илюстрира резултатите от анализа на преводни съответствия на „denn“ в ли-въпроси. Както се вижда от графиката, при този вид изречения българските преводни варианти са много по-малко и съответно процентът на преведени употреби на „denn“ е по-голям.

Фиг. 2. Преводни съответствия на „denn“ в ли-въпроси

Изводи

1. Въпреки че модалните частици са от особена важност за комуникацията, в 66,18%⁸ от анализираните употреби на *denn* частицата не е преведена, при което се губи част от имплицитно заложената в нея емоционалност и експресивност и преводът не може да се възприеме за „функционално еквивалентен“ по смисъла на Косериу⁹ (Косериу 1972: 52ff.).

2. Модалната частица „*denn*“ се среща най-често в к-въпроси. За предаването на заложената в нея експресивност в българските преводи се срещат осемнадесет еквивалента: *а, ама, бе, все пак, всъщност, в подобна ситуация, и, иначе, ли, например, по дяволите, пък, само, та, така, тогава, по-точно, че*. В ли-въпроси процентът на преведените реализации е по-голям. Предложените преводни съответствия са: *а, ама, дали, мигар, но, пък, толкова, че*. Българският език, както и немският, е богат на частици и предполага условия за качествено предаване на смисъла, кодиран в тях. Разнообразието на предложени преводни варианти обаче е прекалено голямо, за да може един неносител на изходния език да се ориентира в употребата им. Доколко откритите преводни варианти съответстват на кодираната в модалната частица „*denn*“ експресивност, ще бъде предмет на следващо изследване.

ЛИТЕРАТУРА

- Бублиц 1978:** Bublitz, W. *Ausdrucksweisen der Sprechereinstellung im Deutschen und Englischen*. Tübingen: Niemeyer, 1978.
- Вайт 1969:** Weydt, H. *Abtönungspartikel. Die deutschen Modalwörter und ihre französischen Entsprechungen*. Bad Homburg v.d.H.: Gehlen, 1969.
- Вайт, Хенчел 1983:** Weydt, H., E. Hentschel. *Kleines Abtönungswörterbuch. // Partikeln und Interjektion*. Weydt, H. (Hrsg.). Tübingen: Niemeyer, 1983, 3 – 24.
- Волски 1986:** Wolski, W. *Partikellexikographie. Ein Beitrag zur praktischen Lexikographie*. Tübingen: Niemeyer, 1986.

⁸ Процентът е изчислен на базата на общия брой открити и анализирани употреби на „*denn*“ (272) и сбора на случаите, при които липсват преводни съответствия в к-въпроси и в ли-въпроси (146 в к-въпроси и 34 в ли-въпроси).

⁹ Според Косериу изказвания на два езика са „функционално еквивалентни“ тогава, когато те могат да бъдат употребени в една и съща ситуация за изразяване на едно и също фактическо състояние на нещата с идентично въздействие в целевия и в изходния език. Авторът противопоставя „функционалната“ на „конституционалната еквивалентност“, която той разбира като формална тъждественост, без да бъде непременно обвързана с идентично въздействие.

- Вундерлих 1972:** Wunderlich, D. Zur Konventionalität von Sprechhandlungen. // *Linguistische Pragmatik*. Wunderlich, D. (Hrsg.). Frankfurt am Main, 11 – 58.
- Гуцман 2010:** Gutzmann, D. Betonte Modalpartikeln und Verumfokus. // *40 Jahre Partikelforschung*. Hentschel, E. und Th. Harden (Hrsg.). Tübingen: Stauffenburg, 2010, 119 – 138.
- Дохърти 1985:** Doherty, M. *Epistemische Bedeutung*. Berlin: Akademie-Verlag, 1985.
- Зандих 1979:** Sandig, B. Beschreibung des Gebrauchs von Abtönungspartikeln im Dialog. // *Die Partikeln der deutschen Sprache*. Weydt, H. (Hrsg.). Berlin, New York: de Gruyter, 84–94.
- Кеме 1979:** Kemme, H.– M. „Ja“, „denn“, „doch“ usw. *Die Modalpartikeln im Deutschen*. Erklärungen und Übungen für den Unterricht an Ausländer. München: Goethe-Institut, 1979.
- Косериу 1972:** Coseriu, E. Über Leistung und Grenzen der kontrastiven Grammatik. // *Reader zur kontrastiven Linguistik*. Nickel, G. (Hrsg.). Frankfurt am Main: Athenäum, 1972, 39 – 58.
- Кривоносков 1977:** Krivonossov, A. Deutsche Modalpartikeln im System der unflektierten Wortklassen. // *Aspekte der Modalpartikeln*. Studien zur deutschen Abtönung. Weydt, H. (Hrsg.). Tübingen: Niemeyer, 1977, 176 – 216.
- Кьоних 1977:** König, E. Modalpartikeln in Fragesätzen. // *Aspekte der Modalpartikeln*. Studien zur deutschen Abtönung. Weydt, H. (Hrsg.). Tübingen: Niemeyer, 1977, 115 – 130.
- Майбауер 1994:** Meibauer, J. *Modaler Kontrast und konzeptuelle Verschiebung*. Studien zur Syntaks und Semantik deutscher Modalpartikeln. Tübingen: Niemeyer, 1994.
- Турмайр 1989:** Thurmair, M. *Modalpartikeln und ihre Kombinationen*. Tübingen: Niemeyer, 1989.
- Франк 1980:** Franck, D. Grammatik und Konversation. Stilistische Pragmatik des Dialogs und die Bedeutung deutscher Modalpartikeln. // *Monographien Linguistik und Kommunikationswissenschaft 46*. Königstein/Ts.: Scriptor, 1980.
- Хелбих 1990:** Helbig, G. *Lexikon deutscher Partikeln*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1990.

ИЗТОЧНИЦИ НА ЕКСЦЕРПИРАН МАТЕРИАЛ

- Abedi 2005:** Abedi, I. *Whisper*. Würzburg: Arena Verlag GmbH, 2005.
- Абеди 2012:** Абеди, И. *Шепот*. София: Дамян Яков, 2012.
- Abedi 2007:** Abedi, I. *Isola*. Würzburg: Arena Verlag GmbH, 2007.
- Абеди 2013:** Абеди, И. *Изола*. София: Дамян Яков, 2012.
- Kehlmann 2009:** Kehlmann, D. *Ruhm*. Bremen: Rowohlt Verlag, 2009.

- Келман 2011:** Келман, Д. *Слава*. София: ИК „Колибри“, 2011.
- Lebert 2001:** Lebert, B. *Crazy*. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2001.
- Леберт 2000:** Леберт, Б. *Крейзи*. София: Весела Люцканова, 2000.
- Minte-König 2006:** Minte-König, B. *SMS & Liebesstress*. Stuttgart/Wien: Thienemann Verlag, 2006.
- Минте-Кьоних 2007:** Минте-Кьоних, Б. *SMS & Любовен стрес*. София: Вакон, 2007.
- Orths 2008:** Orths, M. *Das Zimmermädchen*. Frankfurt am Main: Schöffling & Co. Verlagsbuchhandlung GmbH, 2008.
- Ортс 2010:** Ортс, М. *Камериерката*. Пловдив: Летера, 2010.
- Sendker 2012:** Sendker, J.-Ph. *Herzenstimmen*. München: Karl Blessing Verlag, 2012.
- Зендкер 2013:** Зендкер, Ян-Филип. *Гласовете на сърцето*. Пловдив: ИК „Хермес“, 2013.
- Süskind 1994:** Süskind, P. *Das Parfum*. Zürich: Diogenes Verlag, 1994.
- Зюскинд 2012:** Зюскинд, П. *Парфюмът. Историята на един убиец*. София: ИК „Унискорп“, 2012.
- Zeh 2009:** Zeh, J. *Adler und Engel*. München: Btb-Verlag, 2009.
- Це 2006:** Це, Ю. *Орли и ангели*. София: ИК „Колибри“, 2006.